

УДК: 94(477).930.2.003.07«17»

Іван Синяк

**«БИЛИ СМЄРТНИМЪ БОЕМЪ,
И НА ВЄРБЪ ВІШАЛИ СТРЕМГЛАВЪ,
И ВЕЛЪЛИ ЩЕКАТИ АКИ ПЄУ
ПО ПОДЪ ИХЪ ПОГАМИ»:
ДОКУМЕНТИ СУДОВОЇ СПРАВИ
КОЗАКА ФЕДОРА ПРОСКУРНЕНКА
(Частина перша)**

DOI: 10.5281/zenodo.5421046

© І. Синяк, 2021. СС BY 4.0

*Метою публікації є запровадження до наукового обігу документів, які висвітлюють позов та хід судової справи козака с. Покошичі Понорницької сотні Чернігівського полку Федора Проскурненка (Проскурні) на односельців Карпа Власенка та Пилипа Федосенка за незаконно привласнені бортні дерева та за знуцання і приниження. **Методологія** дослідження ґрунтується на загальнонаукових методах аналізу та синтезу. При підготовці документів до друку було використано «Методичні рекомендації по підготовці до видання Архіву Коша Нової Запорозької Січі» Л.З. Гісцової. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше до наукового обігу уведено документи згаданої судової справи, які зберігаються у Бібліотеці Народовій (Польща, м. Варшава), проаналізований їхній інформативний потенціал і прокоментовано. **Висновки.** Публіковані документи значно розширюють уявлення про судочинство Української держави першої третини XVIII ст., соціальні комунікації, судове діловодство та документознавство, збагачують біографію урядової старшини Чернігівського полку, а також містять інформацію про історичну топоніміку регіону.*

***Ключові слова:** Федір Проскурненко, Карп Власенко, Пилип Федосенко, супліка, відкритий лист, розиск.*

Публіковані нижче документи, які зберігаються у відділі мікрофільмів Бібліотеки Народової (Польща, м. Варшава) у справі № 279 «Akta i listy z XVIII w. dotyczące spraw polskich i kozackich»¹ фонду «Biblioteka PAN w Krakowie», висвітлюють перипетії судового позову козака с. Покошичі Понорницької сотні Чернігівського полку Федора Проскурненка (Проскурні) проти односельців Карпа Власенка і Пилипа Федосенка за бортну сосну, побиття та приниження. Це одна з небагатьох судових справ першої третини XVIII ст., яка у більш-менш цілісному вигляді збереглася до нашого часу. Отже, інформативний потенціал по-

¹ Повна назва справи: «Akta i listy z XVIII w. dotyczące spraw polskich i kozackich (oryg. i kopie). M. In. odpisy akt kancelarii wojkowej kozackiej oraz pismo hetmana Jana Klemensa Branickiego z r. 1752».

кликаний значною мірою розширити наші уявлення про соціальні комунікації тогочасного українського суспільства, особливості судочинства, судового діловодства, судово-слідчих дій тощо.

Про позивача джерела доносять доволі скупу інформацію. Зокрема, Федора Проскурненка згадують серед когорти козаків с. Покошичі, які присягнули на вірність малолітньому синові Петра I Петру Петровичу в 1718 р.² Відомо також, що цей козак не брав участі в жодному поході, принаймні на першу половину 20-х рр. XVIII ст. Це добре видно із «Вѣдинія сотнѣ Понорницкой» від 20 грудня 1724 р., де фіксували участь або неучасть місцевого товариства у військових акціях. У документі вказано, що «Федоръ Проскурненко ни в жадномъ походѣ не бувъ», про що письмово засвідчив якийсь Іван Ілліч³. Цілком очевидно, що Федір Проскурненко уникав виконання головного козацького обов'язку (несення військової служби) не навмисне, як це робило багато козаків, а через неможливість спорядити себе в похід через бідність. Це добре видно з ревізії Чернігівського полку 1732 р., у якій Федора Проскурню зачислили до числа «малоґрунтових» козаків⁴. Не останню роль у зубожінні козака зіграв розгляд цього судового позову, який був поданий у 1720 р. і на кінець літа 1730 р. ще не було вироку по ньому. У супліці за березень 1729 р. гетьманові Данилу Апостолу Федір Проскурненко жалівся, що за всі роки судових слухань «вєсма разорилься и в нищєствие пришель, что вѣе ходя по под окнами хлѣба жєбру»⁵.

Як видно з цієї ж супліки, Федір Проскурненко позивався на односельців Карпа Власенка і Пилипа Федосенка через неправомірне заволодіння останніми бортною сосною, а також за побиття і приниження. Справа пройшла розгляд у всіх можливих інстанціях: сотенне Понорницьке правління, Чернігівський полковий суд, Генеральний військовий суд, була на слуху у трьох гетьманів (Івана Скоропадського, Павла Полуботка та Данила Апостола), а також слухалася в Малоросійській колегії. Протерпівши багато поневірянь, позивач Федір Проскурненко навіть не наблизився до остаточного її вирішення⁶.

Публіковані нижче документи умовно можна поділити на два різновиди: *позивні* та *доказові*. Перші – це супліки позивача Федора Проскурненка до гетьмана Данила Апостола за березень 1729 і серпень 1730 рр. Ці документи подають не лише предмет позову, а й висвітлюють перипетії судового процесу того часу в Україні. Приміром, перша супліка козака доносить відомості про упередженість у процесі слухань судових урядників Гетьманщини, починаючи від сотенних судів і закінчуючи Генеральним військовим судом. Зокрема, спроба Федора Проскурненка добитися справедливості в сотника Понорницької сотні Никифора Савича потерпіла фіаско, через бажання сотенного очільника отримати грошову винагороду в розмірі 30 талярів. Не принесли успіху покошицькому козакові й намагання шукати щастя у полковому центрі. Після скарги до чернігівського полковника Павла Полуботка, той переадресував розгляд справи до Чернігівського полкового суду полковому судді Василю Томарі. Проте і там не вдалося дочекатися бажаного вироку. Дворічна судова тяганина в Чернігові призвела не лише до значних судових видатків у обох сторін конфлікту, а й ледь не обернулася загибеллю позивача з боку судових чиновників полку, які хотіли того кинути в рив.

Тимчасовий результат у справі було отримано внаслідок звернення Федора Проскурненка до гетьмана Івана Скоропадського. Останній передав позов до Генерального військового суду, де генеральний військовий суддя Іван Чарниш після слухання справи видав декрет, який зобов'язував одного з відповідачів (Карпа

² Присяга Чернігівського полку 1718 року / Упор. та вступ Ігор Ситий, Сергій Горобець, передмова Ірина Кривошея. Чернігів: Десна Поліграф, 2011. С. 231.

³ Центральний державний історичний архів України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 1330. Арк. 1 зв.

⁴ Ревізія Чернігівського полку 1732 року / Упор. та вступ Ігор Ситий, Сергій Горобець, передмова Ірина Кривошея. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2014. С. 200.

⁵ Документ № 7.

⁶ Там само.

Власенка) повернути позивачеві бортну сосну і компенсувати судові видатки. Через небажання Власенка виконувати декрет Генерального військового суду, Федір Проскурненко звернувся з цього приводу до чернігівського полковника і наказного гетьмана Павла Полуботка, який запроторив норавливого відповідача до в'язниці. Карпо Власенко, пообіцявши позивачеві виконати умови декрету, аби вийти з каземату, на волі порушив свою обіцянку, через що покошицький козак знову звернувся до Генерального військового суду. Проте на цей раз найвища інстанція козацької Феміди не була милостива до позивача. Спочатку один із суддів Силич (чи була не Іван Силич?) погрожував Карпу Власенку повісити того за його неправомірні дії, але вже на другий день кардинально поміняв свої погляди і намагався замирити обидві сторони конфлікту, при цьому відібрав від Проскурненка декрет Генерального військового суду⁷. Інша супліка за серпень 1730 р. стисло описує ті ж самі судові поневіряння позивача⁸.

Доказові документи Федір Проскурненко подавав при своїх супліках гетьманові Данилу Апостолу, чим намагався підтвердити правдивість свого позову. Вони представлені виписом з декрету на право власності бортними соснами попередника Проскурненка, ротмістра надвірної хоругви Івана Ростковського, від 16 серпня 1699 р.; свідчення Луцька Івенка про належність двох бортних сосен позивачеві, від 15 грудня 1720 р.; відкритий лист гетьмана Івана Скоропадського відповідачам Карпу Власенку і Пилипу Федосенку з вимогою з'явитися до Генерального військового суду для слухання справи проти них за позовом Федора Проскурненка, від 29 березня 1721 р.; свідчення стосовно приниження покошицького козака відповідачами, від 28 червня 1721 р.; «розиск» (розслідування) обставин справи, від 11 лютого 1723 р.; свідчення слідчих Яким Ситченка і Кирила Кваші про належність бортних сосен Федору Проскурненку, від 30 грудня 1723 р. та реєстр судових видатків позивача, який додався до супліки, за серпень 1730 р.⁹

Ці документи подають багатющий матеріал для дослідження судового діловодства і документації, дослідів над персональним складом полкової і сотенної старшини Чернігівського полку, генеалогічних студій, історичної топоніміки тощо. Публікація таких різновидів слідчої документації як «розиск»¹⁰, суттєво збагатить уявлення про проведення слідчих дій у ранньомодерній Українській державі. Зокрема, друкований нижче документ від 11 лютого 1723 р. містить певні відмінності в формулярі від подібних «розисків» попередніх років¹¹. Так, у ньому відсутній *nominationis* – видова належність, яку ще чітко простежують у цьому різновиді за шість років до цього¹². Це може свідчити про можливе спрощення формуляру цього різновиду на першу половину 20-х рр. XVIII ст.

Надзвичайно інформативним є реєстр видатків позивача Федора Проскурненка, який долучався до супліки гетьманові Данилові Апостолу за серпень 1730 р. Тут уміщені перелік затрачених коштів згаданого покошицького козака за всі десять років судової тяганини різними інстанціями, а також дані, на які цілі вони пішли. Документ засвідчує, що Федір Проскурненко за десять років пошуків правди зазнав великих збитків як у грошах, так і в майні. У грошовому еквіваленті витрати склали 27 талерів, майже 70 золотих, 18 коп грошей і 1 рубель. До цього варто додати ще видатки у формі одягу (нова свита), худоби (коня та вола) та зернових (четверик жита). Гроші та майно витратили на написання

⁷ Документ № 7.

⁸ Документ № 8.

⁹ Документи № 1–6, 9.

¹⁰ У цьому випадку використана класифікація В. Й. Горобця (див.: Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: Зб. документів / Упоряд., автор передмови та комент. В.Й. Горобець, відп. ред. Л.А. Дубровіна. Київ: Наукова думка, 1993. С. 149).

¹¹ Документ № 5.

¹² Мова йде про «розиск» глухівського сотника Івана Мануйловича, городского отамана Семена Уманця, війта Олександра Івановича, сотенного писаря Федора Ємельяновича, які розслідували наклепи новомлинського сотника Григорія Шинкевича, від 2 серпня 1717 р. (Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. С. 166).

суплік, відправлення посланців, прийом слідчих і виплату їм платні, харчі та горілку, роботу козацьких урядників¹³. Історик О. Сокирко, який у своїх численних студіях торкався також проблематики судових видатків на основі подібних реєстрів, слушно відмітив, що витрати на власне утримання, послуги судових урядників, канцеляристів і писарів, поклони старшині та суддям, видатки на свідків, канцелярське начиння, транспорт повністю лягали на плечі позивача¹⁴. До слова, судові витрати могли бути значно більшими, якби позивач скористався послугами адвоката¹⁵.

Не меншу цінність публіковані документи становлять для дослідження персонального складу урядової старшини Чернігівського полку. Приміром, декрет від 16 серпня 1699 р. на право власності бортними соснами попередника Проскурненка, ротмістра надвірної хоругви Івана Ростковського, крім відомого вже на сьогодні чернігівського отамана Маркіяна (Мартина) Половецького¹⁶, доносить незанихтаних наразі представників понорницької сотенної старшини: писаря Никифора Данилова та отамана Кирила Радченка¹⁷. Відомому досліднику генеалогії та персонального складу урядової і неурядової старшини В. Кривошеї вдалося ідентифікувати найперших писаря і отамана Понорницької сотні лише у 20–30-х рр. XVIII ст.¹⁸ Прикметно, як видно з цього документа, відповідач Карпо Власенко намагався заволодіти бортними соснами в попереднього їхнього власника Івана Ростковського ще наприкінці XVII ст.¹⁹

Публіковані документи покликані також розширити уявлення про історичну топоніміку регіону. Згадувані в них тогочасні топоніми: Ястребський луг, Кошарський рів, Гринина і Рижина ниви, Льоудух, Лиценський шлях²⁰ сприятимуть розвитку студій з місцевої топоніміки та краєзнавства.

* * *

Публікацію документів здійснено згідно з «Методичними рекомендаціями по підготовці видання Архіву Коша Нової Запорозької Січі»²¹, апробованими і рекомендованими до друку Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України.

Текст переданий згідно з оригіналом документів. Збережені літери, які вже вийшли з ужитку: «Ѣ», «Ѥ», «Ѧ», «Ѧ», «Ѧ», а також латинські «g», «n», «z» та «f». Іпсилон «ε» збережено тільки як малу букву, її великий аналог переданий через «E». Літери «Й», «й» з технічних причин передані через «i» (велику і малу). Винесні літери, надрядкові буквсполучення «-ст», «-му» і лігатура «-го» внесені в рядок і передані курсивом. Так само зроблено з паєриками. Скорочення в тексті документів та слова під титлом не розкриваються.

Помилки писарів, зроблені у тексті документів, не виправлені. На неправильне написання слів акцентуємо увагу за допомогою знаків «[!]» або «[?]». Закреслені або виправлені слова подаємо в примітках внизу сторінки або тексту з відповідними вказівками: «Далі закреслено», «Виправлено з». Пошкоджені або непрочитані слова подані в квадратних дужках з 3-ма крапками. При можливості відтворити слово або його частину подаємо також у квадратних дужках. Знаки

¹³ Документ № 9.

¹⁴ Сокирко О. Скільки коштує порозуміння? «Поклони» та «наклади» в українських судах першої чверті XVIII століття. *Соціум. Альманах соціальної історії*. Київ, 2007. В. 7. С. 201.

¹⁵ Детально про адвокатську діяльність у Гетьманщині див.: Брехуненко В., Сняк І. Адвокати в судочинстві ранньомодерної Української держави-Гетьманщини. Київ: КВІЦ, 2017. 432 с.; Волошин Ю. Козацька Феміда: гродське судочинство в Гетьманщині. Київ: К.І.С., 2019. 206 с.

¹⁶ Кривошея В.В. Козацька старшина Гетьманщини: *Енциклопедія*. Київ: Стило, 2010. С. 38.

¹⁷ Документ № 1.

¹⁸ Кривошея В.В. Козацька старшина Гетьманщини... С. 45.

¹⁹ Документ № 1.

²⁰ Документи № 1–2, 5–6.

²¹ Гісцова Л. Методичні рекомендації по підготовці до видання Архіву Коша Нової Запорозької Січі. Київ, 1992.

пунктуації, а також написання великих і малих літер наближені до сучасних вимог правопису. Номери аркушу виділені. Кінець аркуша позначений знаком «//».

До кожного документа поданий заголовок, де зазначено дату і різновид документа. При позначенні дати літерами у заголовку і в тексті документу він подається цифрами. Легенда, подана наприкінці кожного документа, відображає номер фонду, опису, справи, аркушу (аркушів) та автентичність документу (оригінал, чернетка).

Тексти публікованих документів містять примітки до тексту та до змісту. Перші, пронумеровані арабською нумерацією, позначають внизу тексту редакторські редагування, виправлені слова тощо. Ця категорія приміток відновлює свою нумерацію з кожним новим документом. Примітки до змісту, позначені літерним ідентифікатором, подають коментарі. Документ, що коментується, має порядковий номер, який ідентичний нумерації документа у тексті видання, а літера відповідно, позначає коментоване.

№ 1

1699 р., серпня 16. – Декрет, виданий ротмістру Івану Ростковському на підтвердження права власності двома бортними соснами в с. Покошичі Понорницької сотні Чернігівського полку

30 Року 1699 мсця августа 16

Перед нас, Марціяна Половецкого^а, атамана городского чернѣговского, Никифора Данилова, висланних *от* добродѣя, его мл. пана полковника Войска его црского и прстлаго влчства Запорозкаго чернѣговского^б, до села Покошичь на справу при притомности пна Никифора Савенка, сотника теперешнаго понорницького^в, Кирила Радченка, атамана городского покошицкаго, приточилася справа его мл. пна Івана Ростковского^г, ротмистра корогви надворной яснѣ велможного добродѣя, его млсти пна гетмана^д державци покошицкаго, который прекладал нам скаргу свою на Карпа Власенка^е, козака и обивателя того ж села Покошичь, о закраденю его мл. в грунтѣ *от*чичком двох деревѣ бортних сосонних с пчолами, який грунтѣ *от*чизний его мл. пну Ростковскому достался *от* Кирила Юрченка, козака и жителя покошицкаго, за долгѣ, который обовязан бувѣ речоний Юрченко его мл. пну Ростковскому. Лечѣ его мл. пнѣ Ростковский хотячи довѣдатися самим skutком истинною правду, послал *от*чичов посторонних приготившихся на той час в село Покошичи для иншого заводи двох чоловѣка: Левона Тошненка лѣдинского, и Кузму Пѣщенка перенобского, также и двох покошицких: Жадка Ющенка и Никиту Левоненка, *от*чичов, для обаченя оних двох сосонѣ деревя бортного, стоячих на Ястребском лугу. И будучи пред реченѣние особи перше у едной сосни видѣли на ней Карпом Уласенком Микитино Левоненково стесанное знамя и свое, свѣжо на оной соснѣ наложеное. А тая сосна когда была давно з певной оказіей од Кирила Юрченка, заводцѣ его мл. пна Ростковского, подарована пну сотникови понорницкому ннѣшнему, и тепер ніже би давно, отую сосну его ж, пна сотника понорницкаго, турбоваль Карпѣ Власенко там до висланнаго в Понорницю особи пна Ялинського^ж, яко и до суду полкового, за що пнѣ сотникѣ подлугѣ уваги и децизіей судовой полковой чернѣговской приплатил по гараздѣ ему, Карпу Власенку. Потим тие жѣ *от*чичи вишшеї именованние, ездили до другой сосни, стоячой бортной, там же на Ястребском лугу, и тамѣ посвѣдчил Микита Левоненко, *от*чичѣ покошицкий, перед иншими жѣ описанными *от*чичами, будучими у тоей сосни, же сосна одая [!] Кирилова Юрченкова зостаєтѣ, на якой соснѣ видѣно двоє знамя Карпа Уласенка, и где било старинное знамя Кирилово Юрченково против ока бортного положена, там теди тепер *от*чичкою пнѣшено оноє знаме старинное постинанно и порубано. За прибулем пре то до пуци речоних *от*чичовѣ питано урадовне, кого би винним узнали и осудили своѣм *от*чичким правом оповѣдѣли чтирох их, *от*чичов, в единослово жѣ Карпѣ Власенко закрав двѣ соснѣ одіє [?] бортніє жѣ его мл. пна Рост-

ковського¹-и своѣ знамя вотчиньскіе положил на оних, а тамъ вилючивъ єдинним Карпъ Уласенко, почаль і зразу просити пред урядом єго мл. п. Ростковско-го¹ и виклад правний копъ шесть єго мл. вернулъ^є, а особливо «вину панскую» добродѣви, єго мл. пану полковникови заплатилъ^к. Впред за єсли би тот же Карпъ Власенко в деревѣ бортном в грунтѣ єго мл. пна Ростковского же мѣль якую учинити шкоду², а доведетъ тоє на єго слушне через ѡтчичов посторонних, то якъ злочинцю ведлюгъ права будє каран и «винѣ панской», тоєст утраченія всеѣ худоби подпадати маєть. Писано в Покошичах року, мсця и дня виш писаннаго.

Марциян Половецкий, атаман городовий чернѣговский, Никифор Данилов, писар [...], Никифор Савенко, сотникъ понорницкий, Кирило Радченко, атаман
покошицкий

Помітка: 30 зв. Випис з декрету того, который видано з ураду и права Марци[ном] Половецким, атаманом городовим чернѣговским, висланным ѡт боку єго жс, пна полковника чернѣговского, виданий єго жс млсти пану Івану Ростковскому.

Biblioteka PAN w Krakowie, № 279, l. 30–30 зв. Оригінал.

№ 2

1720 р., грудня 15. – Свідчення Луцька Івенка з підтвердженням належності двох бртних сосен Федору Проскурненку

27 Року 720 мсця декамврия 15 числа

Свѣдительство Луцька Івенка, стороны ѡтчини бортной проскурновьской, котарая [!] ѡтчина била за покойним небожчикомъ пном Ростковским, ротмистром корогви надворной регментарскои, тут же я сажителствую, виш мянованный Луцько под сумленємъ бши своєя, пред єго млстю пном Маѣзимом Долѣнским, державъцою покошицким^а, и ниже мянованными урадомъ, которую ѡтчину ходилєм [...] за покойного Ростовьского, же власний єсть сосни двѣ бортниє Проскурненкови, за которіє Проскурненка стремглав вѣшано на вербѣ и зъначно витрепано киями, и казано єму щєкати по пуд лавичу, аки псу. А ѡвиє [?] сосни стоят: єдна прозиваемая Суховєршъ у Кошєрского рову, на которую бил судя ѡт пна висланнаго Половецкаго, и изъ суду єго виданный лист єст; другая, стоячая вѣ Людухи, и ѡвиє [?] сосни власніє дѣдизниє Проскурненкови суть, на которіє то виш мянованниє дерева я, виш минований Луцько, готовъ присягнути. Що теж для лутшой вѣри и певности сіє моє свѣдительство даю потребоуючой сторонѣ у каждого суду и права при врадѣ покошицкомъ, іменно Пилипу Федосєнку^б, атаману в тот час будучому Степану Пузину^в, Кирилу Давидєнку^г, Опанасу Пусю, Яцку Гончару и при иних многихъ людєх зацних и вѣри годних.

Івань Кондратович, дяк в тот часъ будучий покошицкий, сие свѣдительство
писаль

Biblioteka PAN w Krakowie, № 279, l. 27. Оригінал.

¹ Написано вздовж аркуша на лівій стороні документа.

² Написано над рядком.

№ 3

1721 р., березня 29. – Відкритий лист гетьмана Івана Скоропадського козакам с. Покошичі Понорницької сотні Чернігівського полку Карпу Уласенку і Пилипу Федосенку з вимогою на другий тиждень після свята Воскресіння Христового прибути до Глухова для слухання справи за позовом на них односельця, козака Федора Проскурненка

26 Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорозких гетьман Івань Скоропадский^а

Вамъ, Карпу Уласенку и Филипу Федосенку¹, жителямъ и козакамъ покошицкимъ, чрезъ сеи ншъ одкритий листъ нехай будетъ вѣдомо. Ижъ подалъ намъ суплѣку Хведор Кириловичъ Проскуренко, жител и козакъ тамошний, з ревнихъ своихъ плачев ускаржаючися на вас в тотъ способъ, что ви его, Хведора, за спроданіе власнихъ, ему позоставихъ кгрунтовъ и бортной отчини, которой онъ осиротѣвши по отцу и матцѣ своєї не могъ при собѣ задержати з тихъ мѣр, что многіе долги родичами его жъ затягнение треба било кредиторамъ виплачовати, мусѣль Тимоху Зѣмѣ во вѣчноє владѣніе оніе кгрунта продажею завести самоволне. И напрасно обвинивши, первей якъ злочинцу на вербѣ стромыглавъ повѣсивши, чрезъ двѣ годинѣ его мордовали, а потимъ знявши з верби, киями погардъ оного при народне били. А зверхъ того, гоняючи по под лавами, велѣли ему, яко псу щекати, що он принужден будучи вашимъ мордевствомъ мусѣвъ тое учинити, от якого вашого убѣгши сюда в Глуховъ тиранского побою, просиль в насъ суда. Теди ми, яко не помалу еси такъ естъ, удивляемъся безчеловѣчнимъ вашимъ поступкомъ и неслиханному з самоволной продерзости мордевству, такъ чрезъ сей нашъ позовний листъ^б грозно приказуемъ, абисте по наступуючихъ дасть Бгъ дочекати Воскресенскихъ святъ второй неделѣ^в, для очной з суплѣкоючимъ росправи приехали сюда, в Глухов, перед судъ нашъ войсковий Енералний^г. А еси бисте од назначенного термину ухибили, то знатного неувотдете наказаня декляруемъ. Данъ з Глухова 29 марта року 1721.

З вишь менованний гетман рукою власною

Biblioteka PAN w Krakowie, № 279, l. 26. Оригінал.

Опубліковано: Мицик Ю. 3 документації гетьмана Івана Скоропадського / *Сіверянський літопис*. 1998. № 6. С. 70; Сіверщина гетьманських часів / Уп. о. Ю.А. Мицик, І.Ю. Тарасенко. Київ: Логос, 2020. Т. 2. Перша чверть XVIII ст. С. 215–216.

№ 4

1721 р., червня 28. – Свідчення Кирила Каши, Сахуна Ющенка, Якима Хлоп'яницького і Івана Скорчива про знущання над Федором Проскурненком та Матвієм Лебідченком

20 Року 1721 іюня 28

На прошеніє розиску Феѣдора Проскурненка, прибувшими сторони Кирило Каша^а, лузицкіи жител, і Сахун Юсщєнко, жител хомєнскіи, Хлопяницькій Якимъ, Иван Скорчив, жители хомєцкіи, прибувши в село Покошичи пред у¹рад тамошніи, когда розискъ чинилсѣ^б за вотчину 1721 году изъ Карпом Уласенкомъ, і мордовано ихъ и вѣшено на бербу [!] без битности нашой². Пре то ми, виши помяненніи особи, питалися пред паномъ сотникомъ понурцкімъ и пред урадомъ тамъ тамошнімъ, изъ якого виражаючи суду і права вишали ихъ, і Марко Шѣвченко, жител крпоковски, свѣдителствовал, якоби за повеленіємъ его милости пана Никифора, сотника понурницького, силою изгнали на вербу Марка Шѣвченка, а

¹ Виправлено з Феѣдоренку.

² Далі закреслено пански.

³ Написано над рядком.

Марко излѣзь из верби. И Карпъ Уласенко сило робив, а Михаль Коваленко^{3в} за ноги бравъ, а Стефан Коваленко^г побѣгши до сотника питатися², чи вишати Проскурненка, и пан сотникъ не велѣл вишати. Гди прибѣг от сотника Стефан Коваленко, ажъ Карпъ и повѣсил Проскурненка на вербу, а сторони при томъ часѣ не були. І атаман покошицкій въ тимъ незнаеть, що они тепер скидаються на атамана, бо атаман готового слухал, а они себѣ сами право чинили. И знявъши из верби киями били, и ганял под пуд лавичу Федора Проскурненка, и велѣл щекати Карпъ Уласенко, и витял Карпъ ногою Федора Проскурненка, а асавуль за тоє, що ганял, под пудла [...] копѣику, и того времени не бул атаманъ при томъ часѣ. И Матвѣя Лебѣдченка також стремглав зависивши, въ задокъ вихвостали дубцами, от якого то побою ми, виш писаннѣ особи, волнимъ чинимъ атамана покошицкогго и сторонъ тих, але чинилос по совѣту Карпа и Михалья, и силою приганял Михал Коваленко Ивана Кириленка^г, жеби бил и за тоє двучи ударил киемъ Ивана Кириленка, жеби добре бил, в том сам свѣдѣтельствуєт. Туже сїи позовъ зачался впрѣд ис Карпа Уласенка. На том ми свѣдѣствуємъ више писаннїє особи.

Biblioteka PAN w Krakowie, № 279, l. 20. Оригінал.

№ 5

1723 р., лютого 11. Шабалтасівка. – Розиск слідчих Кирила Кваші, Івана та Якова Скочків, здійснений на прохання сотника Понорницької сотні Чернігівського полку Тихона Никифоровича у справі за позовом козака с. Покошичі Федора Проскурненка на односельця Карпа Власенка за незаконно присвоєні бортні дерева

23 Року 1723 февѣрала 11 дня

Прѣдо мною Тихономъ Никифоровичемъ^а, сотникомъ понорницькимъ, и при иному товариству сотнѣ Понорницькой, нижей сего описанному, ставъши пред нами Федоръ Проскурня, козакъ сотнѣ Понорницькой, а жител покошицкій, которий заносилъ жалобу велможному добродѣви, его млсти пну полковъниковѣ чернѣговѣскому и наказному гетману^б, на Карпа Уласенка, козака и жителя тож покошицкогго, за бортное дерево, отколь винест поважный лист панский, аби Проскурненка Карпъ Уласенко во всемъ погодилъ и утрату его роненную въ суду Енералного, яко въ прочїих судахъ нагородил. Прѣ то по вдобранїю листа панского, призвавши пред себе Уласенка казалъ ему по листу панѣскомъ погодити Проскурню во всемъ и утрату его роненную повернути. Тѣди онъ, ставъши пред нами просил нас, аби зисканы булы сторони з инихъ сѣлъ для розсмотренїя сущой правды, «и ежели винайдѣтся на мнѣ вина по разсмотренїю сторон, то повинен буду во всемъ Проскурню погодит и утрату нагородити». Тѣди на прошенїє Карпа Уласенка, посилалемъ до пна старости авѣдѣвского и ховѣменского, просячи на тот розискъ вотчичовъ, якие на прошенїє прибили до нас, именно Кирило Кваша, жител лузицкій, Иванъ и Якимъ прозиваємиє Скочки, жителѣ ховѣменские. И за прибитемъ тих сторон, ставъши пред нами Проскурня и Уласенко просилы оных до сосни тоєй, за якую они завод имѣют, на яке прошенїє поехавъши виш писаннїє сторони до сосны, стоячой урочищемъ к Лощенскому шляху по уз Грижину ниву, где от нас посланны булы Грицко Пѣняженко и Грицко Малый и обѣ сторони заводнїє Проскурня и Уласенко, смотрили оной кому принадлежит, а когда возвратилися оттол сторони, презентовалы намъ, иж смотрили тоєй заводной сосни, то винайшлы старое зѣнамя Проскурнино, яке скарано абухомъ и наложено на немъ новое, Карпѣчино, якою сосною из пчоломи от давнїих лѣтъ владѣет Карпъ Уласенко. Якое слово вислухавъши виш писаннїихъ сторон, казалисмо записати. Туже стоячи Пилипъ Федосенко, з

³ Далі закреслено а Михал.

роднихъ брат Карповъ, який в листѣ панскомъ виражень, вчинивши помеж собою сварку за тую ж вотчину, и в томъ посварѣ Пилипъ Федосенко говорит на Карпа Уласенка: «Ти злодѣй чужие сосни позакрадал, а на подѣлъ мнѣ // 23 зв. мнѣ даль», и взявши его, Карпа, хуткою за шию водиль по свѣтлицѣ мовячи, что «тобѣ достойно сило зложит и виселницѣ не увойти». Якое ми почувѣши слово ѿт Пилипа Федосенка, казалисмо записат[и] при Семену Пѣнязю^в, атаману шабалтасовѣскому, Исаю Потапенк[у]^г, Ивану Авѣдѣнку^д, Карпу Потапенку^а, козаках и жителях шабалтасовских, при Корнѣю Зимѣ, Климу Левоненку, козаках и жителях покошицких, и иных та тот часъ немало будучих. Дѣялося року и дня виш писанного.

Потимъ, на другий день 12 числа Карпъ Уласенко видячи себѣ извиного ѿт сторонѣ, просил на усмотреніе покошицких вотчичавъ, именно Кирила Гарасименка^е, Федора Мовчана, Грицка Шавѣлча, Павѣла Шавѣлченка, Бориса Бруенка, Якова Вовка, Степана Коваленка до тоєи ж со[сни] асмотрючи, тѣди когда возвратилися ѿттоль, то спрошовалы оних[ъ], чиє єст зѣнамя, и они сказалы, что Уласенково: «тилко тен єдин Проскур[нѣ] старый, и тот збито абухомъ, и ми того невѣдаємъ хто его ско[ил]». Якое их свѣдѣтельство вотчичовъ покошицких вислухавѣши, казали записати при тих же людяхъ више описанныхъ. Пред тим же товари[ст]вомъ покошицкими ставѣши Пилипъ Федосенко повторе говорит на [...], что «ти злодѣй, когда заводил єси мене до дерева, то казал мнѣ тни [...] накладати на соснахъ, толькo не казал чиє дерево», и покилко крот назив[ал] его злодѣемъ. Тѣди Карпъ против него жадного ѿтвѣту не вчинил, якое пов[є]рителное слово вислухавѣши ѿт Пилипа Федосенка, записали при вѣс[єхъ] више писанныхъ асобахъ. Дѣялос року, мсця и дня виш изображенного въ Шабалтасовѣцѣ.

Кирило Кваша, жител луизцкий, Иван и Якимъ Скочки, жителѣ ховѣменские, яко неумѣтние писанія Бжественного, подписуємъ крести своїми
руками + + +

Тихон Никифорович, сотникъ понорницький

Помітка: 24 Сей завод на третій тижден Великого поста ѿткладаєтсѣ, на який термѣнъ обѣ стороны пред суд войсковий Енералный со всѣми свѣдками когда станут, точки крайнего правлено будѣт. 1723 року 19 февр.

Biblioteka PAN w Krakowie, № 279, l. 23–24. Оригінал.

№ 6

1723 р., грудня 30. Хомви – Шабалтасівка. – Свідчення слідчих Якіма Ситниченка і Кирила Кваші, які підтвердили належність бортної сосни поблизу Лиценського шляху Федору Проскурненку

22 Ми, нижей подписанніи сторони, именѣно Якимъ Ситнченко [!], Исаковъ синь, и Кирило, прозиваемий Кваша, жителѣ лужицький, даємо сиє виверіє Федору Проскурненку о такомъ то способѣ, же сосна бортная Феодора Поскуренькова, жителя покошицкого, стоячая близко шляхъ Лисценського уз ниву Рижину, а Карпъ Уласенко, жителѣ поношицкий [!], виправиль писмо ложное у Чернѣгови, которого ми не знаємъ и не вѣдаємъ. А ми, якъ признавали будучи на розиску сосни и на судѣ Енералномъ в Глуховѣ, такъ и теперъ признаємъ, же сосна бортная Феодора Проскуренькава, а Карпъ Уласенко бортнюю сосну украдь Федорову Проскуренькову. Дѣялося в Ховмахъ при людяхъ зацнихъ и вѣри годнихъ: при войту Карпу Яловенку и при Прокопу Божку, и прочийхъ людяхъ, на тотъ часъ будучихъ. Дѣялося року 1723 мця декаврия 30 дня.

Якое то свѣдѣтельство¹ прдомною [!] дѣялося и в Сабалтисовѣ пред сотникомъ наказнимъ Семеномъ Пѣняземъ, сотникомъ наказнимъ. Тоє жъ то обьявлен-

¹ Далі закреслено при мнє.

но було свѣдѣтельство до мене ис Ховмовъ, же то истинное свѣдѣтельство виписано в Ховмахъ да ко мнѣ прислано. А я для стовѣрїя велѣлемъ писареви на той же челомбитной руку подписать мою.

Biblioteka PAN w Krakowie, № 279, l. 22. Оригінал.

(Далі буде)

Синяк Іван Леонідович – старший науковий співробітник, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу актовї археографії Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України (вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, 01001, Україна).

Syniak Ivan L. – senior researcher, candidate of historical sciences, senior researcher of act archaeography department of M.S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies National academy of Science. (4 Triochsviaty-tel's'ka Street, Kyiv, 01001, Ukraine).

E-mail: syniak_il@ukr.net

Дата подання: 26 червня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 30 червня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Синяк, І. «Били смертнимъ боемъ, и на вербѣ вѣшали стремглавъ, и велѣли щекати аки псу по подѣ ихъ ногами»: документи судової справи козака Федора Проскурненка (Частина перша). *Сіверянський літопис*. 2021. № 4. С. 4–13. DOI: 10.5281/zenodo.5421046.

Цитування за стандартом APA

Syniak, I. (2021). *Vyly smertnymъ боемъ, y na verbѣ vishaly stremhlyavъ, y velѣly shchekaty aku psu po podѣ ykhъ nohamy*: dokumenty sudovoi spravy kozaka Fedora Proskurnenka (Chastyна persha) [«They beat me to death, hung upside down on a willow tree, forced me to caress like a dog under feet»: documents of court case of cossak Feodor Proskurnenko (part 1)]. *Siverianskyi litopys –Siverian chronicle*, 4, 4–13. DOI: 10.5281/zenodo.5421046.

